

Om Ringen eller Diademmet som et Symbol paa Kongeværdigheden i Persien, navnlig paa de sassanidiske Monumenter.*)

(Hertil tvende Tavler: I og II.)

Af Dr. L. Müller.

De følgende Bemærkninger ere fremkaldte ved to Afhandlinger om Edsringe af Professor Holmboe i Christiania Videnskabernes Selskabs Skrifter.

I min *Undersøgelse af et gammelt persisk Symbol, bestaaende i en Ring med forskellige Tilsætninger*, som er meddeelt i dette Selskabs Skrifter i 1864, kom jeg til det Resultat, at det var et Symbol paa den persiske Kongemagt, hvilket jeg fandt bestyrket derved, at en Ring eller et Bind om Hovedet (*Diadem*) hos Perserne var et Tegn paa Kongeværdigheden. Med Hensyn til Hovedbindet, anførte jeg to Steder hos gamle Forfattere, som jeg ansaae for tilstrækkeligt oplysende, bemærkede, at de persiske Konger ogsaa paa Monumenter og Mynter findes afbildede med dette Udmærkelsestegn, og henviste til de sassanidiske Skulpturer, paa hvilke en, i Almindelighed med et Baand prydet Ring udgjør Hovedgjenstanden for Handlingen, idet jeg, ligesom andre Archæologer før mig, antog den for et Symbol paa Kongedømmet. Da Prof. Holmboe i en det foregaaende Aar udgiven Afhandling *Om Edsringe*, for at gjøre den Mening giældende, at endeel af de i Norden fra den hedenske Oldtid opbevarede Guldringe have været Edsringe, havde søgt at vise, at Ringen paa de sassanidiske Monumenter maatte opfattes som en saadan, troede jeg at burde tage Hensyn hertil og fremsatte i en Anmærkning Grundene, hvorfor dette ikke lader sig antage. Prof. Holmboe har derefter i et Tillæg til sin Afhandling, *Om Edsringe II*, i det norske Selskabs Skrifter, forsvaret sin Anskuelse

*) Meddeelt den 8de Marts; see Side 95.

og søgt at bevise, at min Mening "hviler paa en løs Grund". Det er et Modskrift, som her forelægges. Men idet jeg imødegaaer de af Prof. H. giorte Indvendinger og nærmere begrunder hvad jeg i min fornævnte Afhandling har fremsat, haaber jeg tillige at yde et Bidrag til en rigtigere Opfattelse af en Række Fremstillinger paa de sassanidiske Monumenter og Mynter, som ikke have været forklarede paa en fyldestgiørende Maade.

Den Menings-Ulighed, der finder Sted mellem den ærede norske Forfatter og mig, angaaer to Punkter. Det ene Punkt er det, om Hovedringen eller Diademmet (Hovedbaandet) under Achæmeniderne har været et Tegn paa Kongeværdigheden, hvilket Prof. Holmboe benægter, men jeg antager. Det andet angaaer Betydningen af Ringen paa de sassanidiske Monumenter; Prof. H. anseer denne for en hellig Ring, paa hvilken Kongen aflægger Ed, medens jeg er af den Anskuelse, at den ikke kan opfattes saaledes, men alene er et Symbol paa Kongedømmet. I det Følgende skal ethvert af disse Punkter blive omhandlet for sig.

Med Hensyn til det første Punkt, ville vi først undersøge Udsagnene hos de gamle Forfattere. Til Beviis for at Hoved-Ringen eller -Baandet (Diademmet) under Achæmeniderne var et Tegn paa Kongeværdigheden, havde jeg anset det for tilstrækkeligt, at henvise til to Steder, det ene hos Xenophon, det andet hos Curtius. Prof. Holmboe mener, at dette ikke lader sig uddrage af det sidste Sted (III, 3), som lyder saaledes: *cidarim Persæ regium capitis vocabant insigne; hoc caerulea fascia albo distincta circumibat*. Efter hans Opfattelse har Curtius her "med tydelige Ord betegnet Cidaris¹⁾ eller Tiaraen i Mod-

¹⁾ Jeg havde i min Afhandling (S. 158 Anm. 8) i Anledning af Stedet hos Curtius gjort den Bemærkning, at der er Grund til at antage, at det egentlig er det om Tiaraen bundne Diadem, og ikke Tiaraen selv, der har været kaldt *Cidaris*. Dette forkaster Prof. Holmboe. Følgende Grunde tale for den af mig fremsatte Formodning. Ordet lader sig derivere af en hebraisk Radix, som betyder *omgive* (Gesenius Lexicon s. v.), og over-

sætning til fascia eller Diadem for det egentlige eller væsentlige insigne regium" (S. 252). Dette kan jeg ikke indrømme. Den sidste af de to Sætninger kan ligesaavel være tilføiet for nærmere at betegne, hvad der var det Væsentlige og Eiendommelige ved det persiske *regium capitis insigne*, og at den virkelig er at forstaae saaledes, sees af et andet Sted hos samme Forfatter (VI, 6), hvor han siger om Alexander: *purpureum diadema distinctum albo, quale Darius habuerat, capiti circumdedit*, uden at nævne Tiaraen.²⁾ Paa det af mig citerede Sted hos Xenophon (Cypopæd. VIII, 3, 13), som heller ikke forekommer Prof. H. fyldestgiørende, berettes, at Cyrus havde baaret et Diadem om Tiaraen, og at denne Skik havde vedligeholdt sig. Der findes flere Steder, hvor Diadem og den lige opstaaende Tiara omtales i Forbindelse med hinanden som den persiske Konges Insignier; men jeg skal ikkun anføre nogle, hvor Diadem nævnes alene. I et af de Skrifter, der bære Plutarchs Navn, siges der om Ariamenes, da han overdrog Kongeværdigheden til sin Broder Xerxes, at han gav ham Diadem om, idet han hylde

---

sættes i Esthers Bog af Septuaginta ved *διάδημα*. Hos Grækerne brugtes *κίθαρις* (*κίταρις*) ogsaa om forskellige Baand eller Bind (see Stephani Thesaurus I. gr.). Ifølge Lexicographerne havde det ogsaa Betydningen af *στέφανον*, *διάδημα*, *γαζιόλιον* (Hesychius s. v. *κίθαρις* og *κίταρις*, Suidas s. v. *κίθαρις*). Naar man gaaer ud fra, at Cidaris oprindeligt har betegnet Diadem eller Baandet om Tiaraen, kan man bedre forklare sig, at dette Ord hos Grækerne er blevet anvendt til at betegne forskellige Slags Baand, end naar man antager, at den høie kongelige Hue oprindeligt har været kaldt saaledes. Det laa nær, at overføre Navnet fra Diadem til Tiaraen, da Diadem alene blev baaret om denne. I de nyeste latinske Lexica vil man finde Ordet Cidaris forklaret baade om den kongelige persiske Tiara og om Diadem; det er ogsaa bemærket i Forcellini's Lexicon, at Curtius har taget fejl i at kalde den kongelige Tiara saaledes. Men det er vistnok muligt, at Cidaris er et persisk Ord og det oprindelige Navn paa den kongelige Tiara. Dette er et underordnet Spørgsmaal, som jeg aldeles ingen Vægt lægger paa.

²⁾ Det kan ikke betvivles, at det er det samme Hovedbaand eller Diadem, Talen er om paa begge Steder; *caeruleus* paa det første Sted betegner ikke blaa, men mørkfarvet, en Betydning, som dette Ord ogsaa har.

ham.³⁾ Hvor Diodor og Justin meddele, at Alexander optog Perserkongens Dragt og Insignier, nævne de, ligesom Curtius paa det anførte Sted, udtrykkeligt Diademet, men forbigaae Tiaraen.⁴⁾ Saadanne Steder vise utvetydigt, at ogsaa under det achæmenidiske Dynasti Baandet eller Diademet ikke blev betragtet som en uvæsentlig Tilsætning til eller Prydelse paa den kongelige Tiara, men at det for sig alene repræsenterede den kongelige Værdighed, og at det, ikke Tiaraen, var det egentlige Tegn paa denne. Prof. H. paaberaaber sig et Sted hos Arrian (III, 25), hvor det i Beretningen til Alexander om, at Bessus havde tiltaget sig Kongeværdigheden, siges, at han bar den høie Tiara og den persiske Dragt; "dersom Baandet om Tiaraen havde været det væsentlige Tegn paa Kongeværdigheden", ytrer den ærede Forf., "maatte det have været nævnt her". Der kan tilføies flere Steder, hvor Tiara eller Cidaris nævnes alene. Men saadanne Steder bevise intet med Hensyn til det foreliggende Spørgsmaal. Diademet blev ikke af den persiske Konge baaret; om det blottede Hoved, som af de græske Konger, men uden om Tiaraen, og saaledes blev den med Diademet ombundne Tiara det kongelige Udmærkelsestegn. Naar Ordet Tiara brugtes til at betegne den kongelige Værdighed (ligesom senere *Kronen*), fulgte det af sig selv, at det var den med Diademet ombundne Tiara, og Diademet behøvede ikke udtrykkeligt at nævnes; den kongelige Tiara kaldes heller ikke stedse *τιάρα ὀρθή*, men ofte, for Kortheds Skyld, ikkun *τιάρα*, skiondt dette var en almindelig Benævnelse paa den simple Hovedbedækning hos Perserne. Man kan heraf forklare sig den Uoverensstemmelse hos de gamle Forfattere, at snart Diademet eller Baandet alene, snart Tiaraen og Diademet i For-

³⁾ Apophtegm. reg. et imp. (ed. Reiske VI p. 661): τὸ διάδημα περιέθηεν.

⁴⁾ Diodor XVII, 77: τὸ τε Περσικὸν διάδημα περιέθετο, καὶ τὸν διάλενον ἐνεδύσατο χιτῶνα καὶ τὴν Περσικὴν ζώνην καὶ ἑτέρα. Justinus XII, 13: Alexander habitum regum Persarum et diadema insolitum antea regibus macedonicis adsumit.

ening, snart Tiaraen alene nævnes som Tegn paa den persiske Kongeværdighed.

Vi komme dernæst til Fremstillingen paa Monumenterne. Prof. Holmboe ytrer, at "en Ring uden Hue om Kongernes Hoveder ikke forekommer paa et eneste hidtil bekjendt achæmænidisk Monument" (S. 252 Anm.). Jeg havde henviist til de Skulpturer paa Persepolis's Ruiner, hvor Personen, der bekæmper Løven eller Uhyret, bærer en bred Ring om Haaret, idet jeg antog, at denne Person forestiller Kongen. Fremstillingen findes varieret i 4 Skulpturer⁵⁾; paa dem alle sees den samme Ring om Kongens Hoved (see Tavle I Fig. 1); den kan ikke tages for en Hue, da det omhyggeligt udarbejdede Haar er synligt ovenover Randen. At det er Kongen, her er afbildet, bekræftes ved to andre Skulpturer, paa hvilke Kongen bærer en lignende Ring om Hovedet, den ene paa Klippevæggen ved Bisutun, hvor han staaer med 2 Vaabendragere bag sig og 9 bagbundne Fanger foran⁶⁾, den anden over een af Kongegravene ved Persepolis, hvor han staaer foran Ildalteret med Ormuzds Billede over sig⁷⁾; Hovederne af dem ere giengivne paa Tavlen I, Fig. 2 og 3.⁸⁾ Med Hensyn til det første af disse to Monumenter bemærker Prof. H., at det er "mindre rimeligt", at det er Kongen, her er fremstillet, "da hans to Ledsagere ere iførte samme Dragt,

⁵⁾ Flandin et Coste pl. 123, 124, 152 og 153 (Ker Porter pl. 52—54).

⁶⁾ Flandin et Coste pl. 18 (Ker Porter pl. 60).

⁷⁾ Flandin et Coste pl. 178 (ikke hos Ker Porter). Her bærer Ormuzd en høj Kaske, de Undergivne en lav Kaske paa Hovedet.

⁸⁾ Ringen er her noget udadboiet og Haaret ikke angivet paa Overdelen af Hovedet; men det kan dog ikke betvivles, at det er en Ring, og at Kongen ikke bærer nogen Hue. Da disse to Skulpturer ere anbragte høit oppe paa Klippevæggene, kunne de kun aftegnes i længere Afstand og nedefra, hvoraf følger, at de finere Enkeltheder og saadanne Partier, som det øverste af Hovedet, ikke lade sig skielne tydeligt fra Tegnerens Standpunkt; Relieferne paa Murene af Persepolis's Paladser, af hvilke Hovedet Fig. 1 er taget, ere derimod ganske nær ved Beskueren. De to førstnævnte Skulpturer ere derfor ogsaa i det franske Værk afbildede meget mindre end den sidste, omtrent i samme Størrelse som Hovederne her.

med Baand om Hovedet, som han" (S. 253 Anm.). Men Størrelsen af hans Figur i Forhold til de Andres og det over ham anbragte Ormuzd-Billede tyde paa, at det er Kongen, og dette bekræftes ved Kile-Indskriften over hans Hoved, i hvilken han er betegnet som Darius (Hystaspis).⁹⁾ Vaabendragerne have kun et meget smalt Baand om Hovedet. Afbildningen hos Ker Porter, som Prof. H. har havt for Øie, er unøiagtig.

Imod at ansee Ringen om Kongens Hoved i den omtalte Gruppe paa Persepolis's Mure for et Tegn paa den kongelige Værdighed, anfører Prof. Holmboe, at "paa andre Skulpturer sammesteds Ringe af ganske den samme Form sees paa flere underordnede Personers Hoveder" (S. 251). Med Hensyn til Diademmet gjør han gjældende, at andre Personer ligeledes "vise sig med Baand eller Bind om Hovedet" (S. 253), og at "Skulpturerne i Persepolis fremstille Perserkongen med den cylindriske Hue uden fascia eller *διάδημα*", hvoraf han slutter, at dette Baand blev betragtet som en "Bisag" (S. 252). Hertil er Følgende at bemærke. Det er her ikke Formen, men Stoffet og Farven, det kommer an paa. En Ring eller et Baand om Hovedet var ikke et Tegn paa Kongeværdigheden, men en Ring af Guld og et hvidt Baand med en purpurfarvet Snor eller Kant; den Ring, som de Undergivne bare om Hovedet, maa antages at have været af et ringere Metal eller andet Stof, og deres Hovedbaand af andre Farver. Skulpturerne paa Persepolis's Paladser vare efter al Sandsynlighed malede, ligesom de ninivitiske, og havde hist og her Forgyldning; naar Ringen om Kongens Hoved var forgyldt, var den tilstrækkeligt adskilt fra de Andres, og naar disses Hovedbaand vare farvede, havde de ikke samme

⁹⁾ Den begynder saaledes: *Jeg er Darius, den store Konge . . . . Søn af Hystaspes . . .* Kile-Indskrifterne paa dette Monument ere læste paa overensstemmende Maade af Rawlinson, Oppert og Fl.; see: Journal of the royal asiatic society, T. X (1846) p. 261; Journal asiatique S. IV, T. XVIII (1851) p. 554. Der hersker ingen Tvivl om Rigtigheden af denne Læsning.

Udseende som det kongelige Diadem. Ifølge Prof. H.'s Slutningsmaade skulde Diademmet heller ikke have været Udmærkel-sestegnet for de græske Konger, fordi man ogsaa finder Seir-herrerne i de græske Lege og Andre fremstillede med et Hoved-baad. Dernæst maa det tages i Betragtning, at Diademmet ikkun blev baaret om den kongelige Tiara. Men det er ikke sandsynligt, at den høie cylindriske og ovenpaa flade Kasse, med hvilken de achæmenidiske Konger ere afbildede paa Monu-menterne, er den kongelige Tiara. Baade Hoffolk og Befalings-mænd¹⁰⁾, endog hele Livvagten¹¹⁾, findes undertiden fremstillede med en ganske lignende Kasse. Det kan vel formodes, at Kon-gens Kasse ved Førgyldning eller Farve har udmærket sig frem-for de Øvrige; ogsaa seer man Kongen med den paa Hovedet, hvor han er fremstillet siddende paa Thronen med Sceptret i Haanden, paa Væggene af Paladserne i Persepolis.¹²⁾ Men der er Grund til at antage, at den egentlige Konge-Tiara var kegle-formet eller afrundet foroven¹³⁾, og altsaa af samme Form som

¹⁰⁾ Flandin et Coste pl. 120 og 146 (jvfr. Ker Porter pl. 41-43).

¹¹⁾ Flandin et Coste pl. 136 (Ker Porter pl. 36). At Kongens Kasse paa nogle af disse Monumenter er glat, medens de Andres er riflet, kan ikke komme i Betragtning; thi over flere af Kongegravene ere Kongerne fremstillede med den samme riflede Kasse; see Flandin et Coste pl. 174 og 176.

¹²⁾ Paa Mynterne er Kongen i Almindelighed fremstillet med en høi cylin-drisk Kasse, der har Takker eller Spidser foroven; denne kunde snarere ansees for den kongelige Tiara; men Kongen er i Krigsdragt, med Bue og Landse i Hænderne og Pilekoggeret paa Ryggen.

¹³⁾ Den kongelige Tiara betegnes som lige opstaaende, *ὄρθη*, de Andres som bøiet forover: *κεκλιμένη* (Suidas s. v. *τιάρα*), *ἐπικεκλιμένη* (Suidas s. v. *κύρβασις*), *ὑποκεκλιμένη* (Hesychius s. v. *τιάρα*), *προβάλλονσα ἐς τὸ μέτωπον* (Aristophanes Aves v. 487 Schol.). Jvfr. Visconti Iconogr. gr. III p. 156 note 1. Baade paa de achæmenidiske og sassanidiske Mo-numenter træffer man underordnede Personer med saadanne forover-bøiede Tiaraer. Ordet *τιάρα* bruges ogsaa om den phrygiske Hue. Den kongelige Tiara synes saaledes at have været af et blødt Stof, medens Kongens Hovedbedækning paa Monumenterne seer ud som en Kasse af et fast Stof. Hos Dionysius Halic. (Ant. Rom. II, 70) siges om *κυρβασία*, som var en anden Benævnelser for *τιάρα ὄρθη*, at den havde Kegleform, *σχήμα κωνοειδές*.

den, med hvilken flere af Arsaciderne og den 1ste Sassanide, Artaxerxes, i Begyndelsen af sin Regering, lode sig fremstille paa deres Mynter; disses Tiara er udziret paa forskiellig Maade og stedse ombunden med Diademmet. Naar saaledes Kongerne af det achæmenidiske Dynasti ikke ere fremstillede paa Skulpturerne med den Tiara, som Ingen uden Kongen turde bære, ligger heri Grunden til, at man ikke træffer Diademmet. Endelig maa der lægges Mærke til, at man ogsaa finder Kongen fremstillet med en lav Kask, ganske af samme Udseende som den, Hoffolkene og Livvagten bære, nemlig paa een af Kongegravene¹⁴⁾; denne kan ikke være den kongelige Tiara, og Kongen har her overhovedet intet Udmærkelsestegn. Det er kun paa Murene af Persepolis's Paladser man seer Sceptret i Kongens Haand; paa alle Monumenterne holde Kongerne en Bue i Haanden og bære ikke nogen særegen Dragt. Man seer saaledes, at Storkongen paa de offentlige Monumenter enten aldeles ikke blev fremstillet med sine kongelige Insignier eller kun med et enkelt af disse, hvoraf følger, at der af den Omstændighed, at Diademmet ikke sees om Kongens Hoved paa Skulpturerne, ikke kan drages den Slutning, at det ikke har været Kongeværdighedens Tegn eller kun "en Bisag". De gamle Forfatteres Udsagn ere bestemte; til disse maa man holde sig.

Den ovenomtalte Fremstilling af Perserkongen, der dræber Løven, findes indgraveret i en persisk Seglsteen af konisk Form, med den Tilsætning, at der er anbragt et Baand med nedhængende Ender foran Kongens Figur; see Tavle 1, Fig. 4.¹⁵⁾ Dette Baand er upaatvivleligt Diademmet, Kongedømmets Symbol.

Vi gaae over til det andet Differentpunkt, Betydningen af Ringen paa de sassanidiske Monumenter og Mynter. De herhen hørende Fremstillinger lade sig dele i to Klasser; den ene indbefatter dem, i hvilke Ringen rækkes til

¹⁴⁾ Flandin et Coste pl. 164.

¹⁵⁾ Efter Flandin et Coste pl. 118.

Kongen af en Mand med Krone paa Hovedet, den anden, dem, i hvilke Dronningen og en lille Prinds holde Ringen i Haanden.

De af den første Slags forefindes paa 7 Skulpturer, udhuggede paa Klippevægge i forskellige Egne. 4 af dem ere forsynede med Indskrifter. Ikkun 2 af disse Indskrifter ere læselige og angive, hvem Kongen er; men paa de øvrige Skulpturer kan man af de forskellige meget eiendommelige Hovedbedækninger, Kongerne bære, svarende til dem, med hvilke de ere afbildede paa Mynterne, slutte sig til, hvilken Konge der er fremstillet. Artaxerxes, Dynastiets Stifter, er ifølge den græske og pehlviske Indskrift afbildet paa et Monument ved Nakschi-Rustam.¹⁶⁾ Paa Hovedbedækningen lader den samme Konge sig endnu gienkiende paa 3 af de andre Skulpturer, nemlig ved Nakschi-Redjeb¹⁷⁾, ved Firuz-abad¹⁸⁾ og ved Taki-Bostan¹⁹⁾. Den 5te Skulptur, ved Nakschi-Redjeb, synes at høre til hans Søn Sapor I.²⁰⁾ Den Konge, der er afbildet paa den 6te Skulptur, ved Schapur, er i Indskriften angivet at være en Søn af Sapor I

¹⁶⁾ Flandin et Coste pl. 182 (Ker Porter pl. 23, Holmboe Pl. 2); see Fig. 7.

¹⁷⁾ Flandin et Coste pl. 192 (Ker Porter pl. 27, 2; Holmboe Pl. 3); see Fig. 8. Kongen har paa denne og de to følgende Skulpturer den samme Hovedbedækning som paa det foregaaende Monument og paa de af hans Mynter, som ere prægede, efter at han havde aflagt den parthiske Tiara, og forinden han anlagde den Krone, som hans Søn Sapor optog efter ham; denne runde Hue med den kugleformede Opsats forekommer ikke paa nogen af de andre Kongers Mynter.

¹⁸⁾ Flandin et Coste pl. 44 (ikke hos Ker Porter).

¹⁹⁾ Flandin et Coste pl. 14 (Ker Porter pl. 66).

²⁰⁾ Flandin et Coste pl. 192 bis (Ker Porter pl. 27, 1); see Fig. 6. Kongens Hoved er vel stærkt beskadiget; men det er dog tydeligt, at det har baaret den takkede udadbøiede Krone. Denne passer til Sapor I, II, Varahranes IV og flere af de følgende Konger; men det er rimeligst, at det er den første, der er fremstillet, baade paa Grund af Forholdet til Klippe-Reliefet ligeoverfor, der ifølge Indskriften forestiller Sapor I, som kommer ridende med sit Følge, og i Betragtning af, at Monumentet over Faderen (see Anm. 17) befinder sig ved Siden af, i Baggrunden af den samme Localitet.

Til disse Fremstillinger slutter sig endelig den paa Reversen af en Guldmynt fra Hormisdas I.²³⁾

De anførte Fremstillinger have været forskielligt forklarede. Den Person, som rækker Kongen Ringen, har man anseet, paa nogle Steder, for Ormuzd, paa andre Steder, for en Konge, og, idet man har betragtet Ringen som det kongelige Diadem eller Symbolet paa Kongemagten, har man troet at see snart Ormuzd, der overdrager Artaxerxes I Herredømmet over Persien²⁴⁾, snart Artaxerxes, som strider om Herredømmet med den sidste parthiske Konge Artabanus²⁵⁾, eller som meddeler sin Søn²⁶⁾ eller sin Sønesøn²⁷⁾ Kongeværdigheden, snart en anden Konge, der modtager den kongelige Værdighed af sin Fader²⁸⁾ eller endog af den byzantinske Keiser²⁹⁾. Udgiverne af det store franske Værk have forklaret een af Skulpturerne om en Konges Abdication til Gunst for en anden³⁰⁾; med Hensyn til andre af dem vakle de mellem Overgivelse af en Krone og Aflæggelse af en

---

betegnet ved en Kugle indeni Halvmaanen; see f. Ex. Longpérier pl. X, 4, Mordtmann a. St. Taf. VIII, 22, og Tavlen her Fig. 12. At Kongen er Chosroes II, vinder i Sandsynlighed derved, at Dronningen er fremstillet ved hans Side; denne Konge lod, som bekjendt, den skønne og talentfulde Schirin, efter Nogle en Datter af den byzantinske Keiser, offentlig erklære for sin Gemalinde og hædrede hende paa forskiellig Maade; hendes Hoved træffes paa een af hans Mynter (Longpérier pl. XI, 3; Mordtmann a. St. Nr. 723). Traditionen, der knytter sig til Monumentet, stemmer hermed; see Ker Porter II p. 183. Ogsaa Stormobedens Hovedbedækning tyder paa, at det hører til en senere Tid end de foregaaende Monumenter; see S. 127. Jvfr. nedenfor S. 132 Anm. 44.

²³⁾ Mordtmann Münzen mit Pehlvi-Legenden S. 37 Nr. 26 Taf. VI, 5; Holmboe II, Pl., Fig. 2.

²⁴⁾ Ker Porter I p. 555 ad pl. 23; II p. 193 ad pl. 66. Ritter Erdkunde VIII S. 941.

²⁵⁾ S. de Sacy Mémoires p. 67 f. Richter Hist. crit. Versuch über die Arsac. u. Sassaniden-Dynastie S. 161.

²⁶⁾ Visconti Iconogr. gr. III p. 143. Ritter Erdkunde VIII S. 837 og 941.

²⁷⁾ Hoeck Vet. Persiæ Monum. p. 40-42.

²⁸⁾ Varahranes IV og Sapor II. Malcolm Hist. of Persia I p. 259. Hoeck a. St. p. 135.

²⁹⁾ Chosroes II og Keiser Mauritius. Ker Porter II p. 186 ad pl. 62.

³⁰⁾ Flandin et Coste, Texte p. 154 ad pl. 192 bis.

religiøs Ed; i dette sidste Tilfælde skulde Kongen være fremstillet aflæggende Ed paa Zoroasters Religion til En af dennes Tienere, en Mager, eller til Ormuzd selv, og Ringen være denne Guddoms Emblem.³¹⁾

Det kan ikke være Tvivl underkastet, at den anden af de tvende Personer er Magernes Overhoved (Stormobeden, Archimagen), som ogsaa af Prof. Holmboe er antaget, den samme, som almindeligt erkiendes i den Person, som paa Mynterne staaer ved Siden af Ildens Alter tilligemed Kongen. Han bærer paa de 6 første Skulpturer en takket Krone paa Hovedet ligesom paa alle Mynterne før Artaxerxes II, altsaa fra det samme Tidsrum, til hvilket disse Skulpturer henhøre. Ikkun paa den sidste, som efter Rimelighed er fra Chosroes II, har han en anden Hovedbedækning; men paa de senere Mynter findes Stormobeden afbildet med forskellige Hovedprydelser og efter Hormisdas III's Regering ikke mere med Krone. Det lader sig ikke antage, at denne Person nogetsteds er Ormuzd; denne Gud er paa eet af Monumenterne afbildet med en Glorie af Straaler om Hovedet³²⁾, og det er ikke sandsynligt, at han skulde være fremstillet tilhest og med den samme Hovedbedækning som ellers Stormobeden.³³⁾ Ikkun med Hensyn til Betydningen af Ringen og den deraf følgende Opfattelse af Handlingen findes der Uoverensstemmelse mellem Prof. Holmboe og mig. Den ærede Forf. anseer Ringen for en Edsring og mener, at Kongen overalt aflægger en Ed paa den; jeg derimod er af den Mening, at Ringen ikkun er et Symbol paa Kongemagten, der af Stormo-

³¹⁾ Anf. St. p. 58-59 ad pl. 52, p. 149 ad pl. 182 og p. 153 ad pl. 192. Det er uenigtigt, at i min Afh. S. 159 Anm. 37 Udgiverne af det franske Værk ere anførte blandt dem, der have anseet Ringen for det kongelige Diadem. Jeg havde fundet Forklaringen paa det første Sted og antog, at de andre Fremstillinger bleve forklarede paa samme Maade.

³²⁾ Flandin et Coste pl. 14 (Ker Porter pl. 66).

³³⁾ At Indskriften paa Monumentet ved Nakschi-Rustam ikke er til Hinder for at antage, at det er Stormobeden, der er fremstillet, og ikke Ormuzd, har Prof. Holmboe viist (I, S. 14).

beden som Guddommens Repræsentant overgives Kongen, og at, hvor Kongen synes at sværge, dette maa forstaaes saaledes, at han aflægger et Løfte eller en Ed med Hensyn til Udøvelsen af den Magt, der gives ham.

Jeg havde i min Afhandling gjort opmærksom paa, at i det mindste paa 2 Steder, nemlig paa Monumentet ved Schapur og paa Saptors Monument ved Nakschi-Redjeb³⁴), Kongen er fremstillet som den, der modtager Ringen. Paa den første Tavle er under Fig. 5 og 6 det Parti af disse Monumenter afbildet, hvorpaa det her kommer an. Prof. Holmboe bemærker med Hensyn til det sidste Monument — det første har ikke været ham bekjendt —, at Ringens Bænd ikkun "ligesom ved et Vindpust ere bragte i en horizontal Stilling henimod Kongen, hvis Fingre de berøre, idet han udstrækker Haanden, for at lægge den paa Ringen", og tilføier, at han derfor "ikke kan fravige den Mening, at der ikke paa noget af de omtalte Monumenter findes Antydning til Overdragelse eller Modtagelse af Ringen, men kun Fremrækkelse til Haandspaalægning" (S. 253). Men det er øiensynligt, at i den sidste saavel som i den første Fremstilling Kongen griber om Bændene, som den, der vil modtage Ringen, og paa begge Steder er Stormobedens Haandbevægelse en saadan, at den vel passer til at betegne den Hensigt, at overgive Ringen. Der er aldeles intet, som tyder paa Edsaflæggelse; med den venstre Haand holder Kongen Hestens Tøile. Ringen kan paa disse to Monumenter ikke være et religiøst Symbol eller en Edsring, men kan kun opfattes som det kongelige Diadem, Symbolet paa Kongedømmet.

De Monumenter, paa hvilke Kongen er afbildet sværgende, ere de over Artaxerxes ved Nakschi-Rustam, Nakschi-Redjeb og Firuzabad.³⁵) Han løfter den venstre Haand med

³⁴) See ovenfor Anm. 20 og 21.

³⁵) See ovenfor Anm. 16, 17 og 18.

Pegefingeren udstrakt³⁶⁾, medens han med den høire fatter om Ringen eller berører den; paa det sidste af Monumenterne fattes den venstre Haand, men Armen er hævet paa den samme Maade. Ogsaa paa de 2 Monumenter ved Taki-Bostan³⁷⁾ synes Kongerne i Begreb med at aflægge et Løfte, skjøndt den venstre Haand hviler paa Heftet af Sværdet. Disse 5 Fremstillinger have saa megen Lighed med de to først omtalte, at Ringen upaatviveligt maa have een og den samme Betydning i hine og i disse. Handlingen maa da forklares saaledes, at Kongen aflægger et Løfte med Hensyn til det Herredømme, hvis Symbol Ringen er, forinden han modtager det. Ringen er anbragt for at vise, hvad der er Gienstand for Løftets Aflæggelse; hvis den fattedes, vilde Handlingen være uforstaaelig. Prof. Holmboe fremhæver, at "Stormobeden holder Ringen fast omsluttet med sin Haand," og at "dette ingenlunde kan betegne den Hensigt at overlevere den" (S. 250 og 253). Han agter vistnok ikke at overlevere den, forinden Kongen har aflagt Eden; indtil da holder han den. Med Hensyn til Kongen gjør Prof. H. opmærksom paa, at han "paa et Par Steder kun lægger Haanden paa Ringen paa en saadan Maade, at han kiendeligen ikke agter at modtage den" (S. 250). Her ligger det samme Svar paa rede Haand. Medens Kongen aflægger Løftet, tager han ikke imod Ringen; men Haandspaalæggelsen kan ikke vise, at han ikke agter at modtage den efter at have aflagt Løftet. Det er ikkun paa to Steder Tilfældet, at man kan sige, at Kongen "kun lægger Haanden paa Ringen"³⁸⁾; paa de tre andre Steder griber han om Ringen, som den, der staaer i Begreb med at tage den i Besiddelse.

³⁶⁾ Afbildningen af Kongens venstre Haand paa Tavlerne 23 og 27 hos Ker Porter er urigtig; see nærmere nedenfor S. 139 og Fig. 7-8.

³⁷⁾ Ovenfor Anm. 19 og 22.

³⁸⁾ Nemlig paa Artaxerxes's Monument ved Nakschi-Rustam (Anm. 16) og Chosroes's Monument ved Taki-Bostan (Anm. 22).

Hvad den herhenhørende Mynt angaaer (see S. 126 Anm. 23), svarer Fremstillingen paa samme til den paa Monumenterne; Kongen staaer paa den ene Side af Ildens Alter med Armen oprakt, Stormobeden paa den anden Side med Ringen opløftet i Haanden. Den maa altsaa forklares i Overeensstemmelse med de foregaaende Fremstillinger. Prof. Holmboe seer her i Ringen "et Symbol paa Rettergang" og i Alteret "et Symbol paa Offer-tieneste" (S. 254-255).³⁹⁾ Forf. henviser til nogle celtiske Mynter fra Gallien; men disse kunne ikke komme i Betragtning her, da de tilhøre et fiernt Folk paa et ganske andet Culturtrin; desuden ere Fremstillingerne aldeles forskiellige og Ringen ikke af den samme Form. Alteret paa den sassanidiske Mynt har ikke Hensyn til Offertienesten, men repræsenterer den persiske Ilddyrkelse; det er Alteret med den hellige Ild, i hvilken Örmuzd blev tilbedt, saavel i egne Helligdomme som i Husene, som blev baaren foran Kongen, og som slukkedes overalt i Landet ved hans Død.

Ogsaa med Hensyn til Sassaniderne ytrer Prof. Holmboe, at han "ikke kan antage, at Ringen eller Baandet, som de bar om sin Hovedbedækning, ansaaes for Tegn paa Kongeværdigheden" (S. 254). Men alle de sassanidiske Konger uden Undtagelse ere, baade paa Monumenterne og Mynterne, fremstillede med Diademmet om deres Krone eller Hovedbedækning; en enkelt Gang træffes ogsaa Diademmet om det blottede Hoved.⁴⁰⁾ Naar alle Kongerne af det arsacidiske Dynasti og mangfoldige andre Konger i forskiellige asiatiske Lande før og samtidigt med Sassaniderne

³⁹⁾ Forf. bemærker her i Anm. 3, at paa nogle af Mynterne Ringen med de to nedhængende Baand sees afbildet paa Midten af Ildalterets Fodstykke. Men det er det samme Guddomssymbol, her er anbragt, som paa andre Mynter forefindes ovenover Alteret ved Siden af Flammen; dette viser sig ofte tydeligt (see f. Ex. Longpérier pl. VI, 3-4). Jvfr min Afhandling om Religiøse Symboler S. 105.

⁴⁰⁾ Saaledes paa en Guldmynt fra Sapor III; see: Longpérier Méd. des Sassanides pl. VII, 4; Mordtmann Münzen mit Pehlvi-Legenden (1852) Nr. 93.

bare Diademmet som et Tegn paa Kongeværdigheden⁴¹), er det da sandsynligt, at Diademmet ikke ogsaa under Sassaniderne har havt samme Betydning? Prof. H. anfører til Støtte for sin Anskuelse, at Forfatteren til Modjmel al Tavarikh i sin Beskrivelse af de sassanidiske Kongers Costumer kun ved nogle Faa nævner Guldringe om Hovedbedækningen, og at man ogsaa paa sassanidiske Monumenter seer Mænd i underordnet Stilling med Baand eller Ringe om Hovedet (S. 254). At der intet kan udledes af den sidstnævnte Omstændighed, er allerede ovenfor viist (S. 121). Med Hensyn til den arabiske Forfatter maa det bemærkes, at det, han meddeler om Hovedprydelserne, kun er lidet og ufuldstændigt⁴²); naar Diademmet havde en bestemt Farve og var det eengang vedtagne Tegn paa Kongeværdigheden, som de alle bare, var der ingen Grund til særligt at nævne det.

Prof. Holmboe indrømmer, at Ringen, som "en Deel af det kongelige Hovedsmykke, vel kunde tænkes brugt som Symbol paa Kongemagten" (S. 250), men er dog af den Mening, at den "i Skulpturerne er benyttet som Eedsring," hvilket han antager "meget vel lader sig forene med dens Betydning som Symbol paa Kongeværdighed" (S. 254). Dette kan jeg ikke give Medhold. Ringen kan ikke i den samme Fremstilling paa eengang opfattes paa to Maader. Er den en Ring, paa hvilken Kongen aflægger Ed, maa den ansees for et helligt Symbol, et Emblem paa Guddommen, og den kan da ikke tillige være et Symbol paa den

⁴¹) Alle Arsaciderne og overhovedet de fleste asiatiske Konger ere paa deres Mynter afbildede med Diademmet. Man finder hos de gamle Forfattere om disse Konger, naar Talen er om Antagelse eller Overdragelse af Kongeværdigheden, Udtrykkene: *ἐπιθέσθαι τὸ διάδημα*, *περιθέσθαι τῆ μεγάλῃ τὸ διάδημα*, *capere diadema*, *caput diademate vincire*, *insigni regio vincire* o. s. v.

⁴²) Der meddeles i Almindelighed kun, hvilken Farve Hovedbedækningen ("Kronen") havde; undertiden tilføies en Bemærkning om Broderiet og om Tilsætningen af Guldringe. Men der tales ikke om den store kugleformede Opsats, Vingerne, Tyre- og Fugle-Hovedet, Solens og Maanens Tegn, og andre Prydelser, som sees paa Mynterne og Monumenterne.

jordiske Kongemagt. Er den dette sidste, kan der ikke aflægges Ed paa den; navnlig kan Kongen ikke sværge ved Symbolet paa sin egen Magt.

Vi komme til Fremstillingerne af den anden Slags, de, i hvilke Dronningen og den lille Prinds holde Ringen i Haanden. Til disse hører først en Klippeskulptur ved Nakschirustam, som viser en Konge og en Dronning ved Siden af hinanden holdende Ringen mellem sig (see Fig. 9); den synes at være fra Sapor III.⁴³⁾ Dernæst har man fundet to Par Soilekapitæler fra sassanidiske Paladser, det ene i Ruinerne ved Bisutun, det andet i Ispahan, hvis ene Side viser Overdelen af en Dronning, som holder Ringen i Haanden (see Fig. 10), den anden Side Overdelen af en Konge; de forestille formodentlig Chosroes II og hans berømte Dronning Schirin.⁴⁴⁾ Paa nogle af Vararahnes II's Mynter seer man paa Adversen, ligeoverfor de forbundne Brystbilleder af Kongen og Dronningen, det af Thronarvingen som Dreng med en Ring i Haanden, og paa Reversen Dronningen staaende med Ringen oprakt paa den høire Side af Ildalteret (see Fig. 11).⁴⁵⁾ Endelig træffer man paa en Mynt

⁴³⁾ Flandin et Coste pl. 186 (Ker Porter pl. 19, Holmboe II, Pl. I, Fig. 3). Kongens Hovedprydelse ligner meest den, med hvilken Sapor III er afbildet paa Mynterne og paa Reliefet i den lille Klippehal ved Taki-Bostan (Flandin et Coste pl. 13), hvor hans Navn er angivet i Indskriften (Journal as. S. III T. XI p. 655 og 668). Jvfr nedenfor S. 134.

⁴⁴⁾ Flandin et Coste pl. 17-17 bis og pl. 27-27 bis (ikke hos Ker Porter). At det er Chosroes II og Schirin, der her ere afbildede, kan sluttes af begges Dragt og Hovedprydelser, som ligne dem, Kongen og Dronningen bære paa Reliefet i den store Hal ved Taki-Bostan (see Anm. 22); paa Afbildningen af dette hos Ker Porter (pl. 62) holder Dronningen ligeledes en Ring i Haanden. Ikkun paa Kapitælerne fra Ispahan er Dronningens Hovedpynt noget forskellig fra den paa de to andre Steder. En Samling af Ruiner ved Bisutun, i Nærheden af det Sted, hvor Kapitælerne ere fundne, kaldes endnu Takti-Schirin (Schirins Throne); see Flandin et Coste, Texte, p. 8.

⁴⁵⁾ Longpérier pl. IV, 3 og 5; Mordtmann a. St. Taf. VI, 7 og Zeitschr. d. d. morgenl. Gesellsch. XIX (1865) S. 424-425; Holmboe II, Pl. Fig. 1.

fra Djamasp Brystbilledet af den lille Thronarving med Ringen i Haanden sammen med Kongens; see Fig. 12. ⁴⁶⁾

Med Hensyn til Fremstillingerne paa Monumentet ved Nakschi-Rustam og Varahranes's Mynter ⁴⁷⁾, mener Prof. Holmboe, at "naar man seer hen til den underordnede Stilling, Qvinden indtager i Orienten, er der Grund til at troe, at en eller anden overordentlig Begivenhed har givet Anledning til samme" (S. 255). ⁴⁸⁾ Han meddeler et eventyrligt Sagn om Bahram Gur (Varahranes V), der uretfærdigt havde forskudt sin Dronning og siden igien taget hende til Naade ⁴⁹⁾, og antager, at en saadan Begivenhed kan have ligget til Grund. Det skulde da være "som en Slags Erstatning for den Dronningen tilføiede Uret og til Minde om sin fornyede Troskabseed", at Kongen havde ladet hiiin Gruppe udhugge og optaget hendes Billede paa Mynterne,

⁴⁶⁾ Efter en Mynt i den kgl. danske Samling, hiembragt af Niebuhr fra hans Reise. Den er uoiagtigt afbildet i Niebuhrs Værk, hvorfor Mordtmann i sit 1852 udgivne Skrift om Sassanidernes Mynter ikke saae sig istand til at bestemme den (S. 76-77 Nr. 180). Senere har denne Forf. paa flere tydelige Exemplarer læst Kongens Navn paa Adversen *Zam* og med Rette henført de Mynter, til hvilke den her omhandlede hører, til Zamasp (Djamasp), der ogsaa kaldes Zames; see Zeitschr. d. d. morgenl. Gesellschaft XIX (1865) S. 439-440, jvfr S. 479 Nr. 11. Een af denne Konges Mynter med samme Advers er afbildet hos Longpérier pl. IX, 4, men urigtigt læst og bestemt.

⁴⁷⁾ Nogle have ikke villet antage, at det er en Qvinde, som er afbildet paa dette Monument og paa Varahranes's Mynter; see: Visconti Iconogr. gr. III p. 159-160, Hoeck Vet. Persiæ Mon. p. 48, Ritter Erdkunde VIII S. 937. Det kan nu ansees for almindelig erkienet, at det er Dronningen, som figurerer i disse Fremstillinger. Jvfr Mordtmann i Zeitschr. der d. morgenl. Gesellsch. XIX (1865) S. 424-425.

⁴⁸⁾ Foran har Forf. ytret, at det vel kan synes paafaldende, "at Eedsringen fremrækkes til Kongen af en Qvinde," men "at man i al Fald vel turde føle sig mere tilbøielig til at antage, at Dronningen holder Eedsringen, end til den Mening, at hun overleverer Monarchen Kongemagten." Dette har jeg intetsteds sagt i min Afhandling, og dette er ikke min Mening. I disse Fremstillinger overrækkes ikke Ringen til Kongen af Dronningen; men denne holder den Ring i Haanden, hun har modtaget af Kongen; see nærmere nedenfor S. 137.

⁴⁹⁾ Ogsaa fortalt hos Ker Porter (I p. 533 f.), som ligeledes sætter denne Historie i Forbindelse med det omhandlede Monument og Mynterne.

og Ringen i Drengens Haand kunde da "betegne en Art Bod, som Kongen har paalagt sig ved at lade den elskede, men uretfærdigt behandlede Dronnings Søn holde Eedsringen frem for Kongeparret som Minde om den brudte, men fornyede Troskab." (S. 257.) Jeg tvivler om, at man vil finde denne Forklaring antagelig. Det Usandsynlige, som hefter ved den, forøges, naar man tager Hensyn til, at saadanne Fremstillinger forekomme paa Skulpturer og Mynter fra flere Konger og til meget forskellige Tider. Monumentet hidrører neppe fra den samme Konge som Mynterne. Disse ere fra Varahranes II (274-291)⁵⁰); men paa Monumentet have Kongen og Dronningen ganske andre Hovedprydelser⁵¹); det er ovenfor bemærket, at det rimeligviis hører til Sapor III (384-389).⁵² Dernæst finder man, som anført, Brystbilledet af Thronarvingen med Ringen i Haanden paa en Mynt præget af Djamasp (498-501), og endelig Billedet af en Dronning med Ringen i Haanden paa Søilekapitæler, som have hørt til Paladser opførte af Chosroes II (591-628). Efter Prof. Holmboes Forklaringsmaade skulde man altsaa antage, at til 3 eller 4 forskellige Tider overordentlige Begivenheder af een og samme Art havde givet Anledning til at lade Dronningen eller Thronarvingen offentlig afbilde med en Ring. Qvinden indtog ikke i Persien før Islamismen en saa underordnet Stilling, som Prof. H. mener. Det er ikke alene de anførte

⁵⁰) Deres Henførelse til Varahranes II beroer ikke blot paa et Skøn, som Forf. yttre (S. 257 Anm. 1), men maa ansees for sikker; de kunne af forskellige Grunde ikke være fra nogen anden Konge.

⁵¹) Paa en Klippeskulptur ved Schapur sees Varahranes II afbildet med Vinger paa sin Hovedbedækning ligesom paa Mynterne; see Flandin et Coste pl. 51.

⁵²) Jvfr ovenfor S. 132 Anm. 43. Den unge Thronarving er ogsaa tilstede paa dette Monument; man seer ham paa Tavlen i det franske Værk staaende mellem Kongen og Dronningen paa det nederste Stykke, som fattes i Ker Porters af Prof. H. giengivne Afbildning, men hvis Tilværelse iøvrigt var den engelske Reisende bekiendt. Drengens Figur er stærkt beskadiget og den høire Arm med Haanden, i hvilken han muligt har holdt en Ring, er borte.

Skulpturer og Mynter, som vidne herom. Under det foregaaende persiske Dynasti træffer man paa Arsaces XV's og XVI's Mynter Brystbilledet af Dronningen Musa.⁵³⁾ Artaxerxes I⁵⁴⁾ og senere Chosroes II⁵⁵⁾ lode ligeledes deres Dronninger afbilde paa deres Mynter. To af Chosroes II's Døttre bestege endog Persiens Throne efter hinanden, Puran og Azermi, af hvilke den første lod præge Mynter med sit eget Billede.⁵⁶⁾ Man behøver saaledes ikke at ty til usædvanlige Begivenheder for at forklare sig Anbringelsen af en Dronnings Billede paa de sassanidiske Monumenter og Mynter.

Det kan vel ikke betvivles, at Ringen har den samme Betydning i disse Fremstillinger som i de først omhandlede. Men naar den forestiller det kongelige Diadem, ligger den Forklaring forhaanden, at det er den kongelige Værdigheds Meddelelse til Dronningen og Thronarvingens Deelagtighed i samme, der ere betegnede.

Denne Forklaring finder Professor Holmboe "mindre tilfredsstillende"; "en saadan Betegnelse er formentlig uden noget Exempel andetsteds", siger han. (S. 257-258.) Men er det ikke en Fremstilling svarende til den paa Adversen af de omhandlede sassanidiske Mynter, at paa de byzantinske Mynter fra Heraclius⁵⁷⁾, ved Siden af denne, Keiserinden og Thronarvingen som Barn sees begge holde Kuglen med Korset oprakt i Haanden? Denne Kugle (Rigsæblet) var i det byzantinske Rige et Symbol paa Kongeværdigheden og altsaa af samme Betydning som

⁵³⁾ Koehne i *Revue Belge* 1866 S. 371 f., og fl. St.

⁵⁴⁾ Thomas i *Numism. Chron.* XV pl. XV, 2; Mordtmann a. St. Taf. X, 6. Det er formodentlig Hovedet af Ruschenk (Roxane) af den arsacidiske Kongeslægt, der er afbildet paa denne Mynt.

⁵⁵⁾ Longpérier pl. XI, 3; Mordtmann a. St. S. 139 Nr. 723. Longpérier meente, at dette Brystbillede forestiller Ormuzd; Mordtmann har rigtigt betegnet det som qvindeligt; det er upaatvivleligt Chosroes Gemalinde Schirin.

⁵⁶⁾ Mordtmann i *Zeitschr. d. d. morgenl. Gesellsch.* XIX (1865) S. 458 Nr. 142.

⁵⁷⁾ Sabatier *Monnaies byzantines* pl. 29-31.

Ringen eller Diademet i Persien. At fremstille Dronningen og Thronarvingen med Emblemets paa den kongelige Værdighed i Haanden, har ogsaa været Skik paa andre Steder og i senere Tider. At det samme Tegn, der blev baaret om Hovedet, holdes i Haanden som et Symbol, kan ikke findes paafaldende, naar man betænker, at Ormuzd blev afbildet med en Ring i Haanden, at det var dette Guddoms-Symbol, som blev optaget af den persiske Konge for at betegne hans Høihed, og at det, anbragt paa et Haandtag, holdes af Kongen paa en persisk Mynt.⁵⁸⁾ Endvidere anseer Prof. H. en saadan Betegnelse for at være overflødig paa Reversen af Mynterne, fordi der her over Dronningen sees et Symbol, der formodentlig betegner Kongeværdigheden. Men dette er ikke Tilfældet paa alle Mynterne⁵⁹⁾, og Symbolet staaer ikke i nogen Forbindelse med Personen under samme, som man kan see deraf, at det ogsaa er anbragt over Stormobeden.⁶⁰⁾ Ligeledes mener Prof. H., at det, at Drengens Billede har Plads paa Myntens Advers, maa "ansees for tilstrækkeligt til at betegne ham som hørende til Kongefamilien". Dette er rigtigt, og derfor er ogsaa paa nogle af Mynterne Prindsens Brystbillede fremstillet uden Armen med Ringen eller Diademet⁶¹⁾; men finder man ikke ofte i Fremstillinger fra Oldtiden eet og andet, som maa ansees for overflødigt og meget vel kunde have været udeladt?

Vi ville nærmere undersøge Fremstillingerne, for at see, om der skulde være noget i samme, som ikke passede til den af mig givne Forklaring. Paa den Ilden Tavle er der under Fig. 9 efter det franske Værk givet en Afbildning af det Parti af Skulpturen ved Nakschi-Rustam, som her kommer i Betragtning. Kongens høire Haand er vel meget beskadiget;

⁵⁸⁾ See min Afh. om det persiske Ring-Symbol S. 153, Tavlen Fig. 1, og S. 155 Anm. 17.

⁵⁹⁾ Dette Symbol fattes f. Ex. paa Mynten pl. IV, 5 hos Longpérier.

⁶⁰⁾ See f. Ex. Longpérier pl. V, 2 og 3.

⁶¹⁾ See Longpérier pl. IV, 4, Mordtmann a. St. Taf. X, 9.

men man vil see, at den i Omridset svarer til Stormobedens Haand paa Reliefet ved Schapur (see Fig. 5); Kongen kan altsaa her meget vel opfattes som den, der giver eller har givet Ringen til Dronningen; denne griber om Ringen, som den, der modtager eller har modtaget den. Paa Søilekapitælerne holder Dronningen Ringen op, ligesom for at vise det Tegn paa sin Værdighed, hun har modtaget (see Fig. 10). Kongen, der er afbildet paa den modsatte Side af den samme Kapitæl, har den høire Arm udstrakt eller hævet; paa alle Kapitælerne fattes Haanden eller er saa stærkt beskadiget, at Fingrene ikke lade sig skielne; men Bevægelsen af Armen henimod Dronningen synes at skulle betegne, at han har overrakt den Ring, hun holder. Paa Varahranes's Mynter er Ringen, som Dronningen holder op, stedse uden Baand; Haanden, som Kongen paa den anden Side af Alteret hæver i Veiret, kan i Almindelighed paa Grund af den ringe Størrelse og Myntens Slid ikke nøiere opfattes. Af een af disse Mynter⁶²⁾ haves der imidlertid i den kongelige Samling et Exemplar (afbildet Fig. 11), paa hvilket man tydeligt seer, at Kongen holder Noget i den opløftede Haand. Han aflægger altsaa ikke nogen Ed eller noget Løfte. Det, der rager frem af Haanden foroven og forneden, synes at være Enderne af et Baand⁶³⁾; dette leder naturligt paa den Tanke, at Kongen holder det Baand, som i alle de øvrige Fremstillinger sees hængende fra Ringen, og at hans Armbevægelse udtrykker den Hensigt at knytte det om Ringen, som Dronningen holder. Det er kun den med Baand forsynede Ring, der figurerer paa de sassanidiske Monumenter som et Symbol paa Kongeværdigheden⁶⁴⁾, saa at Baandet maa antages nødvendigt at høre til

⁶²⁾ Den samme, som er afbildet paa Pladen til Holmboes Hden Afhandling under Fig. 1, efter Aftrykket hos Mordtmann a. St. Taf. VI, 7.

⁶³⁾ Et kort Baand, som det, der er bundet om den Ring, som Prindsen holder paa Adversen af Mynten.

⁶⁴⁾ Det er en Feiltagelse, at jeg i min Afhandling S. 158 (Anm. 31 og 32) har henviist til Klippe-Skulpturen ved Schiras (Flandin et Coste pl. 56)

samme. Ogsaa paa Mynterne synes saaledes Fremstillingen paa en symbolsk Maade at betegne Dronningens Deelagtiggjøreelse i den kongelige Værdighed.⁶⁵⁾

Det er ikke vanskeligt at forklare sig Grunden til, at Kongen lod Dronningen fremstille saaledes paa Monumenterne og Mynterne, paa den samme Plads, som ellers Stormobeden indtager paa disse. Det er sandsynligt, at der har fundet en offentlig Høitidelighed Sted, ved hvilken Kongen har beklædt Dronningen med hendes Værdigheds Insignier⁶⁶⁾, det være sig ved hans Thronbestigelse, eller naar han tog en Hustru, der skulde betragtes som Dronning. Dette har vel givet Anledningen. Om der ved denne Leilighed er foregaaet nogen Ceremoni svarende til den Handling, der er afbildet paa Skulpturerne og Mynterne, lader sig ikke sige; ialfald egnede en symbolsk Fremstilling sig bedst til disse. Naar Dronningens Ophøielse til hendes Værdighed skulde foreviges paa et Monument, laa det nærmest, at fremstille den paa samme Maade som Kongeværdighedens Overdragelse til Kongen var afbildet paa de tidligere Monumenter. Hvad Mynterne angaaer, var det af Vigtighed, at bevare deres Præg, da de havde en stor Udbredelse ogsaa udenfor Per-

---

som indeholdende en Fremstilling, i hvilken Ringen forekommer uden Baand som et Tegn paa Kongeværdigheden. Det er ikke Stormobeden, som her holder Ringen, men en anden Person, der rækker en Ring som Gave, og Kongen synes ved sin Haandbevægelse at give ham et Tilsagn om Noget. Paa samme Maade maae de Personer med Ringe i Hænderne opfattes, som sees paa det store Monument ved Schapur og paa det ved Zerpul-Zohab (Flandin et Coste pl. 53 og 208).

⁶⁵⁾ Af Alteret maa ikke sluttes, at det er en religiøs Handling her er fremstillet; det maa ikke sættes i umiddelbar Forbindelse med Personerne. Ildens Alter har Plads paa Reversen af alle de sassanidiske Mynter, ofte som eneste Typ, og kunde ikke udelades.

⁶⁶⁾ Dette meddeles om den persiske Konge, der ophøiede Esther til Dronning. I Esthers Bog II, 17 er den Hovedprydelse, Dronningen erholdt til Tegn paa hendes Værdighed, i Septuaginta oversat ved *διάδημα* (jvfr. I, 11 om Dronningen Vasthi). Josephus siger, at Kongen ved den store Bryllupshøitid, han foranstaltede, gav Esther Diademmet om Hovedet (*περιτίθων αὐτῇ τὸ διάδημα*). Ant. jud. Lib. X Cap. VI, 2.

sien; den almindelige Typ paa Reversen var Ildens Alter mellem Kongen og Stormobeden; Dronningen kunde da ikkun anbringes paa den sidstes Plads, naar Mynten skulde bevare sit Udseende.

Med Hensyn til den Gestus, som paa nogle af Skulpturerne synes at vise, at Kongen aflægger et Løfte eller en Ed, siger Prof. Holmboe til Slutningen, at jeg "troer at see den i den knyttede Næve, som Kongen holder foran Munden", og tilføier "at denne Opfattelse ikke kan være rigtig, fordi paa flere Monumenter Personer sees med knyttet Næve foran Munden i saadan Stilling mod Hovedpersonerne, at der ikke kan være Tale om Eedsaflæggelse", idet de nemlig staae bagved Kongen eller Stormobeden, og paa eet Sted en Person endog har Ryggen vendt imod denne. (S. 258.) Det er de unøiagtige Afbildninger af Monumenterne ved Nakschi-Rustam og Nakschi-Redjeb hos Ker Porter⁶⁷⁾, som have givet den ærede Forf. Anledning til at tillægge mig en saadan Opfattelse. Paa disse to Skulpturer holder Kongen ikke en knyttet Næve foran Munden, som man ifølge Tegningen hos Ker Porter skulde antage; men han hæver Haanden med Pegefingeren udstrakt, som Afbildningerne Fig. 7 og 8 efter det franske Værk vise.⁶⁸⁾ Der findes overhovedet ikke paa de sassanidiske Monumenter nogen Person fremstillet "med knyttet Næve foran Munden"; paa alle de af Prof. H. citerede Skulpturer, hvor dette skulde være Tilfældet, rækkes Haanden i Veiret med Pegefingeren udstrakt, paa samme Maade som af Kongen, hvilket man ogsaa seer paa Tavlerne hos Ker Porter. Prof. H. forklarer denne Gestus af den Skik, at holde Haanden for Munden til Tegn paa Ærefrygt.⁶⁹⁾ Men

⁶⁷⁾ Giengivne hos Holmboe paa Pl. 2 og 3.

⁶⁸⁾ See ovenfor Anm. 16 og 17.

⁶⁹⁾ Jvfr. den 1ste Afhandling om Edsringe S. 13 (180) Anm. 2. Naar Forf. her henviser til Tavlen 49 hos Ker Porter, maa bemærkes, at den Person, som her staaer foran den persiske Konge, ligeledes rækker Pegefingeren paa Haanden op; dette er kiendeligt paa Afbildningen i det franske Værk Pl. 154.

det er intetsteds en flad Haand, der holdes for Munden; Haanden er overalt vendt udad med Pegefingern oprakt og befinder sig i Almindelighed noget fra Munden, undertiden under, undertiden over denne.⁷⁰⁾ Det er muligt, at denne Haandbevægelse betegner Ærefrygt; men den passer bedre for Den, der aflægger et Løfte eller en Ed; de omkring Kongen Staaende, der holde Haanden saaledes opløftet, ere snart Rigets Store og Folkets Repræsentanter, der ved hans Thronbestigelse aflægge Hyldings-Eden, snart et undertvunget Lands Indbyggere, der tilsværge ham Lydighed. At nogle af disse Personer befinde sig bagved Kongen, er ikke til Hinder for denne Opfattelse; det stemmer med en symmetrisk Ordning, at Kongen som Hovedpersonen indtager Pladsen i Midten, og at De, der hylde ham, ere grupperede paa begge Sider. Hvad endelig det angaaer, at paa een af Skulpturerne en Person bag Stormobeden vender Ryggen til denne, maa bemærkes, at samme Person ikke hører med til Hovedforestillingen; men er adskilt fra denne ved en Søile⁷¹⁾; paa denne Maade finder man ofte i antike Fremstillinger en anden Localitet betegnet.

---

⁷⁰⁾ See f. Ex. Flandin et Coste pl. 44, 49, 50, 185, 188, 192 og 229.

⁷¹⁾ Flandin et Coste pl. 192.